Stages of the Torah — התורה

בתי דין המשנה ותיאת התלמוד

(1) תרלג) דף ק"ע. אמר רב אין הלכה לא כר' יהודה ולא כר"י, ופירשב"ם דרב הנא ופליג, ובתוס' כתובות ד"ח כתבו דר' יוחנן פליג בזה, וכיון דקיי"ל רב ור"י הלכה כר"י א"כ ס"ל דרב אינו תנא ולא יוכל לחלוק על תנאים, וקשה איך פסקינן הכא הילכתא כרב נגד המשנה, וד"ז שאלתי מכ' מו"ר הגר"ח הלוי זצ"ל מבריסק, והשיב, דבאמת גם אמורא יש בכוחו לחלוק על תנא, והא דמותבינן תיובתא מתנאי לאמוראי, הוא משום דאמורא אינו חולק על תנא, ואילו ידע דברי התנא לא היה חולק עליו, אבל במקום שחולק להדיא, אפשר להיות הלכה כמותו עכ"ד, ונראה מוכח כן ממה שנמצא בגמ' בכמה מקומות שאמרו האמוראים על משנה זו אינה משנה,

(3) קודם שיצאו רבים ק"ל תרלג

(2) א בית דין הגדול שדרשו באהת מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך הדנו דין, ועמד אחריהם בית דין אחר ונראה לו טעם אחר לסתור אותו הדין הרי זה סותר דין כפי מה שיראה בעיניו. שנ' אל השופט אשר יהיה בימים ההם, אין אתה חייב ללכת אלא אחר בית דין שבדורך:

(4) ס' דור רביעי את מסכת חולין בהקדמתו

1 ודין כן דברי הרמבים שסתתקתי למעלה, דס"ל דכל כיד בדורו אף שאינו גדול מן הקדוש אינ קטן ממנו, יוכל לחלק ולפרש ולדרוש הכתובים כפי הנמתס ושפ"י הכללים המוסכמים בין המחכמים, שנמסרו לנמים. כי על הלמים כתב הרמבים דלא מלינו חולק ומפי' כ"ד של יוסף הוה מלי לחלוק

6 על כ"ד של משה רבינו כפירוש התורה והדרשות. אמנם זאת כתב הרמבים מעיקר הדין. אפשי מה שאמרה תורה אל השופט אשר יהי' בימים ההם, כדרכו של הרמבים ז"ל, והיא באמת הלכתא למשיחא, שאם במסרה יבנה ביהמ"ק ושבו בנים לגבולם ותוחזר מערכה ליושנה, להיות תושבעים רק פ"פ ויהי' אסור

11 לכתב. כי זאת שימסר פירוש התורה לחכמי דור ודור מכלי שילרבו להשגיח על פירושי כתי דינים הקודמים תלוי בזה. שתושבע"פ לא נכתבה ולא נעשה לה קיום בפה ברגל, אבל מעת אשר רבינו הקדוש וחכמי דורו עקרו את, האיסור דדברים שפ"פ אסור לכתבה, שפיעת שאסור לן לחלוק על מה שקבעו

16 דורות שלפנינו בכתב למען יעמדו ימים רבים, כי זאת היתה כונת הימר הכמיבה להקום את הדרך נגד הדורות הבאים להלוק על הראשונים שקודמים. ורק בזה נכון הדעת הגדול שה' בהיתר כתיבה זו, עד שאמרו ז"ל בתורה יד פ"ב, דכל הכותב הלכות כשורף את התורה, ואמרו על היתר הכתיבה תומב

21 שתעקר תורה ואל תשכח תורה מישראל. -- כן אמת שעקרו אין ליור התורה בקרים, אשר לפי הכלל שבידינו אין כח ביד החכמים רק להורות שעה ולא לדורות. אבל מלינו עוד בפין עקירת דבר מן התורה בקרים, למשל נבי עד אחד באשה שבתבו התוס' ריש פירק האשה רבה, דמשום שיש קלת שעה בדבר

26 משום דייקי ומינסבי אין זה בעוקר דבר מן התורה, וכן בנט שבטל שלא בפני הבעלת, שמכו על אפקעינהו רבנן לקידושין מדי, ופקרו כמו כן שמיעת בספים פי' ברחבות, ואחר לא מלאו מילה להיתר כתיבת תושבע"פ, רק מבת הקרא שבקבלה, דעת לעשות לה' ספרו תורתיך, והורו דמית כי' ספרת תורה. ולא עוד אלא

31 דבאמת הא נופא דאין לכתוב תושבע"פ הינו אלא תושבע"פ, מדרשה דפ"פ הדברים האלה ברתי אחך ברית (ופיין במהרש"א בחיא ניסין ס' פ"א שבקשה דלכאורי מקרא דעיפ הדברים הינו מוכח רק דאיכא גם תושבע"פ, אבל לא דאסור לכתבה. וגם כי

36 פ"פ אין אך דחק. ואני פרשתי הדברים פ"פ אם שבכתבי לפי כשם הרמבים ז"ל דקודם שחבר רבנו הקדוש המשנה הי' כתיבת כותב הדברים לפנמו לזכרון, אבל ברבים לא לחד אלא על פה, ואיכ הכי פירושו דהאי קרא, כתוב לך הדברים שקבי ג"כ על תושבע"פ, ורק לך לבדך כתוב אותם אלא תשבחם, כי על פי

41 הדברים האלה ברתי אחך ברית, ולכן אסור לכתבם לרבים (לחד מהם) ופכ"פ הקבה טובה דפכ"פ הינו אלא דרשה בפלמה,

1 ס"ב א ב"ד הגדול שדרשו וכו', לפד כן רביע מתלי דלמכמן מגלי בתרלי דפליגי לקמלי וכן לתרלי בתרלי פליגי לקמלי. והלא דמקן בפ"ק דעדויות (מ"ב) אלם ילמה ב"ד לא דברי ס"ס"ד ריקמון עליו אלא ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד פניהו על שיהא גדול ממנו בחכמה

6 ובמנין, שוקי לה רביע בחלוטו יסיד ולוחם רבים מחלקו בגזירה לו מקנה בלתר אלם בים דין אסק בדעת סיעיד אין בים דין לאחר יכול לחלוק ולפקוק בדעת הרבים אלא אם היה גדול וכו' וכמו שיבאתר בסמוך אבל

11 אם מחלקו בזה דרבים בחכמה מן המדות וזה בחמרת אין בכי עמי שיכול לבטל דבריו אפילו אליה גדול בחוכמה ובמנין. ול"ת אם כן אמאי לא אליני אתרלי אמנלי, דהא בכל

16 דוכתא מקשינן לתורלא מתוסיתין לו מברייתא ואיך לומר אינא דאמרי כי הלי מנא ואם לא יאמר כן קשיא ליה, וכפי דברי רביע הרשות נמרה לנם לחלוק על דברי הבגלים. ואמאר לומר שמיעה בהתנה ביינו וקבל שדרוש בהאחרים לא יחלוקו על הראשונים וכן עבר גם בתמיתא בהלכתא שמיעה שבתמה לא ניתן רשות לשום אדם לחלוק עליו:

21

הקדמה

ולפי דעת הרמב"ם, הלא יש כה בית כ"ל לחלוק על הרשב"ם זו ג"כ, כמו על שאר הרשות, ולמה הרפיסו כ"כ על היתר כתיבה.

אבל הדבר מוכן ש"ם מה שכתבנו למעלה, דהלא היתר כתיבה כתיבה אינו כשאר מצוה או לאו שבקרבו, אלא פי' היתר כתיבה עצמו מתוכנים תורה שבכתב, דהיינו שהסרו ידי הבריאה בהתיר מעשה מתוכנים לחלוק על דרשתם והכרעתם, רק לפרש דבריהם אחריהם שלא נמעוק על דרשתם והכרעתם. ואין אנו נריכים לדחקו של הרמ"ם ז"ל כמו שמפרשין תוספ"ב. ואין אנו נריכים לדחקו של הרמ"ם ז"ל המפסר דבשעת חתימת המשנה וחתימת התלמוד קבלו עליהם שלא יבא דור שאחריהם לחלוק, כי בהלא כתיבה בעצמו מונח הלי קבלה, שלא לחלוק על מה שקבעו בכתב ונבנו הרמב"ם. וקראו מה שקרית התורה, ומעלו כתבו הלכות לשורשי התורה, מפני גודל הפרץ המסובב מזה שיעבל כח מחכמי דור ודור לדרוש ולפרש התורה בפי הבנתם. אבל ההכרח הגדול שחלטם לדרוש ולפרש התורה בפי הבנתם. אבל ההכרח הגדול שחלטם לעמד הכבד בתולמותיו הלא היה כמו שאמרו מוסב שמעקר תורה ואל יבא כתורה מיסרמל, כי הן אמת שרצון המצוה יתברך היה כמו שמלק התורה לשמים בכתב ובעל פה, כדי שיבא רוח בכל דור ודור לפעולת אדם בהבנת תוכיק ומצותיה, אבל רק רוח אלוקים ומחכמים הקדוש, ומיה מיי פם שלם ומוגבל בעצמיותו מכל לה, שלא יתפרש בה רוח אחר, למסור לה האומה הישראלית המתפחחת בהרלה הקדושה בעת, ולזה בתורה כדי לפרשה ולדרשה כפי הבנת שופטי כל עת ועת. ולזה לשמוע אליהם אפילו יאמרו על ימין שהוא שמאל, אבל לא על אומה המפחרה בין האומות וחכמיה מוקפים מעול גלות הגוף והנפש, וכל הרוחות שבאומות העולם מבלבות בהם, וממיתות את רוח הקודש שבהם. עד שאמרו חז"ל כל הדר במדינת דומה לעתו שאין לו אלוה. ופיין רמב"ן ריש פ' שפטים שכתב דלפי דעתו ודעת הרמב"ם ז"ל, אין חיוב כלל לחנות שופטים בחו"ל וממילא מוכן דאין להניח בידם כח זה שנתנה התורה להשופט שבכל עת ועת. וראינו הקדוש וחכמי דורו (ופלא חרמה ברש"י שבועות ד' ע"ח ד"ה ומשנה לא זזה ממקומה דמשמע מני דהברנה אחרי רבי נתחברה המשנה. ועי"ש ברש"ש מש"כ בזה וכן הוא ברש"י ריש דף ל"ג ע"א ומגלת מסחומים) שרמו מתפשטות בגליות ולרות המחיברות על האומה הבמיתות רוחה, דאל של קיום התורה, כי מה תהא עליה, אם לא יעשה להתבבשים קיום לדורות עי' מיבור בכתב, ופחד שברבות הימים ריבה בה רוח זר ומוזר לנו, רוח הזמן של האומות המולבת בנו, והשתכח תורת אמת מיסרמל, ולכן הסכימו לחבר תוכנים בכתב לשרה ליסרמל כתורה חתומה, כמפי משה מפי הגבורה, שלא ישלם בה תוספת ונרעון אלא לפרשה ולדרשה, כמו שעד אותו הזמן היו מפרשים תורה שבכתב. כי עי' שנתנה המשנה ליסרמל המכילה בקרבה כל דיני התורה בכללותיה ופרטותיהם. אי"ל עיקר לסה ולחפארתם רוח הגלות הפבורה, כמו שהיתה מזקת לתורה שבכתב, הסוכלת לפהר. פפי המדות הבדן בקין בעמים. ואחרי רבנו הקדוש והבורתא קדישתא, בתו רבינא ור"ל, והחריבה רבותינו הראשונים הרמב"ם ובעלי הש"ס, ומלאו כי הם נריכים לפשות כמותם, לבנות מבצר לתורה בית ישראל וכדברים שלמעלה. אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו כי יפלא לבחורה דהוא נגד מה שדרשו בעי' כי ע"ב על המקרא, כי מפני בא חרב מפניב הופים מהר פארן. מלי בני בשעיר, מלי בני בפארן, חרי מלמד שהחזירה הקב"ה לתורה על כל אומה ולשון ולא קבלה, עד שבא ליסרמל וקבלוה. ואיך מברכין אנו שנחר בנו מכל העמים אחר שהחזירה על כל אומה ולשון ומאנו לקבלה. — ואנה נספרי הם על הלי קרא, מוסיף עוד דברים לאמר, דעשו שאל: מה כתיב בה, אי"ל לא תרצח, אמרו לפניו כל עצמו של אותו אביהם רוצח הוא וכו', הלך אצל עמון ומואב, אי"ל מה כתיב בה, אי"ל לא תנאף וכו', הלך אצל ישמעאל אי"ל מה כתיב בה, אי"ל לא תגנוב וכו'. ולכאורה יפלא הא הני מצות שנלטוו בני הם, אשר בלאי"ם מייבים לשמרם, ופיין מה שכתבתי מה דבר לכון בשביבי אם על הפסוק הנ"ל. וכעת נראה לי, דהנה ברור אצלי בשמש, דלא לפשוטי הפם רק לחכמיהב המאורים והיקרים בלבותם דבר ה', ולכן בחכמה הביאו כי לא יבלו לקבל התורה אלא הנהו מצות שלשה, כי אם אמר לחכמי האומה לדרש ולפרש הני לאוין, יוליכם רוח אומותם שונא לבתיר אמותיה, כמו שאמרו על ר"מ שהי' יכול לפסר את הסדרן בקין שעמים, וכתיב ולדשם אמר אלקים מה לך לספר חקי, ותשא בריתי עלי פיך, ואתה שנאת מוסר ותשלך דברי אחריך, אם רואה גנב ותרץ עמו, ופם מנאפים חלקך (תהלים נ'), וסירוש אחמיר הנאון זצ"ל כונת הכתובים האלה, דידוע שהרצון מקור הבכל, ודפותיו של האדם מסובבים הרבה לרצונו ומעיתו, ומי שלבו לבום אחר האמה, בקל יאמר היתר של הכל, ודמה בנפשו שלבו לבום אחר האמה עושה. כי בקל יאמר האדם שהתעקש, לעובת אמתו לעסר את הסדרן בקין עמים, כמו שאמרו דל בפסחים ריב ע"ב. ומקנו יגיד לו, מי שמקיל לו מגיד לו, הם שאמר אלקים מה לך לספר חקי דהיינו לדרוש ולפרש דברי תורתי, כי זה מקרי "ספר" כמו שדרשו אין סופר שסופר דברי תורתי, כי זה מקרי "ספר" כמו שדרשו אין סופר ר"ל הבריות שבתורה, "ותשא בריתי עלי פיך" ר"ל ותשען על הבריות אמתיות שבתורה, למסור התורה ביד חכמי דור ודור כדכתיב "כי שבריתי עמך, למסור התורה ביד חכמי דור ודור כדכתיב "כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית" ועל אותו הבריתא שמיבתך לדרש דרשות של דופי, הלא לא עליך ועל כיו"ב היתה כונתי בבריתא הבריתא, כי "אתה שנאת מוסר ותשלך דברי אחריך" אמאחר שלבך נוטה אל האמה ושנאת מוסר, ממילא תשלך את דברי לבאר אותם "אחריך" ר"ל אלא הלי' הבנתם נגד לשונך כי תשימם אחרי פיעיך "אם ראית גנב ותרץ עמו, ואם מנאפים חלקך" כי הלא תמלא היתר גם על גנבה וניאוף "איך שלחת פרע וכו' ובכן אמך תתן דופי" ר"ל שבבכל איך תחריב עולמות ותשמיד אלהי' תיסורים, ובחכמי התורה האמתיים הבקרתים בני אתך, בני ובני אומתך, בכם תתן דפי. ומהיע מאתו חכמי האומות לקבל את התורה, שידעו כי אולם לא תהי' מסומרת ומסורת מדרשת של דפי, המספרים לענה מספרי ודברי אלקים מיים. אבל בני אברהם יצחק ויעקב המקודשים מדרשו במדות הקדושים, בטח כי למסור לנו תורתו הקדושה, מישובה בכתב ובזכה ע"פ, בלי פחד שנהפוך הקערה על פיה מ"ו, ומ"ז אנו מבריחים אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו שנתנה לנו בחתנה לעשות בה האדם הפושה בתוך שלו. וכן דרשו חז"ל על המקרא "ויתן אל משה בכלותו דבר" ר"ל אל משה תורה ובמה, עד שנתנה לו בחתנה. שלמד ויתן אל משה בכלותו (דברים ל"ח ע"ב), ולפי המנהג שרשו דמתחלה עלה בחשבון לפניו יתברך למסור לו על כל הדורות הכל בכללים בלי שיהי' לו רשות לדרוש ולפרש ולחדש דבר, ולכן היה שבחה, אלא היה בכח זכרונו לשאור את הכל, אבל אחיב נתנה לו בחתנה, שלא מסר לו בפיו רק המדות והכללים, ונתן לו רשות לדרוש בהם כרצונו, חלת היה בכח זכרונו להחזיק למשמרת עולם, וכמש"כ בחוף הפר הנ"ל.

ותמיה רבתא יש לי על הרמב"ם ז"ל, ריש הלכות חובל ומזיק, אחר שביאר עין תחת עין, ע"כ שרשו ממון כתב בהלכה ו' ח"ל: "ואתה שדברים אלו נראין מפרש תורה שבכתב, וכולן מפורשין הן מפי משה רבינו מהר סיני, אולם הלכה למשה הן בידינו, וכזה ראו אבותינו דבין בב"ד של יהושע, ובב"ד של שמואל הנביא, ובכל ב"ד שעמדו מימות משה רבנו עד עכשיו, עכ"ל. וקשה לי טובא, דמה"ל דלא היו דבין בתחו זמן

(6) רש"י

(7) מהרש"ל

(8) חידושי אגדות

(9) יריעות תמר

(10) נמצא רבינא ורב אשי וחברידם. סוף גדולי חכמי ישראל המעתיקים תורה שבעל פה. ושגורו גזירות והתקנות דתקנות הנהגו מצות ומשפטה גזירתם ותקנתם ומנהגותם בכל ישראל בכל מקומות משבותם. ואחר בית דין של רב אשי שחבר הגמרא. תמרו בימי בני נתפזרו ישראל בכל (11) ארצות פיזור יתר והגיעו לקצות תאיים הרחוקים והרבה קממה בעולם ונשתבשו הדרכים בגיאות ותתמעט תלמוד תורה ולא נכנסו ישראל ללמוד בישיבותיהם אלפים ורבבות כמו שהיו מקודם אלא מתקבצים יחידים וחשרידים אשר ה' קורא בכל עיר ועיר ובכל מדינה ומדינה ועוסקין בתורה (12) ומבינים בחיבורי החכמים. כולם ויודעים מהם דרך המשפט היאך היא. וכל בית דין שעמד אחר הגמרא בכל מדינה ומדינה ונזר או התקין לכני מדינתו או לבני קדושות רבות לא פשטו מעשיו בכל ישראל מפני דתוק משבותיהם ושבוש הדרכים. והיה בית דין של אותה המדינה (13) יחידים ובית דין הגדול של שבעים ואחד בטל מכמה שנים קדם חיבור הגמרא. לפיכך אין כופין אנשי מדינה זו לנהוג כמנהג מדינה ושארת. ואין אומרים לבית דין זה לגזור גזירה שגזרה בית דין אחר במדינתו. וכן אם למד אחד מהגאונים שדרך המשפט כך הוא ותבאר לבית דין אחר שעמד אחריו (14) ר"ל שאין זה דרך המשפט המבוא בגמרא, אין שומעין לראשון אלא למי שהגיעה אליו מדינה אחרת בין ראשון בין אחרון:

(15) ודברים הללו ברינים גזירות ותקנות ומנהגות שנתחדשו אחר חיבור הגמרא. אבל כל הדברים שבגמרא הבבלי חייבין כל ישראל ללמוד כולם ובפין כל עיר ועיר וכל מדינה ומדינה לנהוג בכל המנהגות שנהגו חכמי הגמרא ולגזור גזירותם וללכת בתקנותם. הואיל וכל אותם הדברים שבגמרא (16) הסכימו עליהם כל ישראל. ואותם החכמים שתקנו או שגזרו או שנהגו אז שלנו דין ולמדו שהמשפט כך הוא, הם כל חכמי ישראל או רובם הם ששמעו הקבלה בעקרי התורה מפי רבם אחר הדור עד משה רבינו עליו השלום. וכל החכמים (17) שעמדו אחר חיבור הגמרא ובנו בו ויצא להם שם בחכמתם הם הגקראים גאונים. וכל אלו הגאונים שעמדו בארץ ישראל ובארץ שנער ובספרד ובצרפת למדו דרך הגמרא והוציאו לאור תעלומותיו וביארו ענייניו, לפי שדרך עמוקה דרכו עד למאד. ועוד שהוא בלשון ארמי מעורב עם לשונות אחרות לפי שאותה הלשון היתה ברורה לכל אנשי שנער בעת שחיברה הגמרא. אבל בשאר מקומות וכן בשנער בימי הגאונים אין אדם מכיר אותה הלשון עד שמלמדים אותו. ושאלות רבות שואלין אנשי כל עיר ועיר לכל גאון אשר היה בימיהם לפרש להם דברים קשים שבגמרא. והם משיבים להם כפי חכמתם. ואותם השואלים מקבצים התשובות ועושין מהם ספרים להבין מהם. גם חיברו הגאונים שבכל דור דור היבורים לבאר הגמרא. מהם מי שפירש הלכות יחידות. ומהם מי שפירש פרקים יחידים שנתקשו בימיו. ומהם מי שפירש מסכתות וסדרים. ועוד חיברו הלכות פסוקות בענין איסור והיתר וחיוב ופטור בדברים שהשעה צריכה להם כדי שיהיו קרובים למדע מי שאינו יכול לירד לעומקה של גמרא. חן היא מלאכת ה' שעשו בה כל גאוני ישראל מיום שחוברה הגמרא

ועד זמן זה שהיא שנה שמינית אחר מאה ואלף לחרבן הבית, והיא שנת ארבעת אלפים ותשע מאות ושלשים ושבע לבריאת עולם:

ובזמן הזה תקפו הצרות יתירות וחזקה השעה את הכל ואבדה חכמת חכמיו וכינת נבוניו נסתרה. לפיכך (18) אותם הפירושים וההלכות והתשובות שחברו הגאונים וראו שהם דברים מבוארים נתקשו בימיו ואין מבין ענינים בראיי אלא מעט במספר. ואין צריך לומר הגמרא עצמה הבבלית והירושלמית וספרא וספרי והתוספתא שהם צריכין דעת רחבה ונפש חכמה חמן ארוך ואחר כך יודע מהם הדרך הנכוחה (19) בדברים האסורים והמותרים ושאר דיני התורה האיך הוא. ומפני זה "נערתי חצני אני משה בן מיימון הספרדי תשענתי על הצור ברוך הוא וכיונתי בכל אלו הספרים וראיתי לחבר דברים המתברדים מכל אלו החיבורים בענין האסור והמותר הטמא והטהור עם שאר דיני התורה. כולם בלשון (20) ברורה וקרוב קצרה עד שהתא תורה שבעל פה כולה מדורה בפי הכל בלא קושיא ולא פירוק. לא זה אומר בכה הזה בכה. אלא דברים ברורים קרובים נכונים על פי המשפט אשר יתבאר מכל אלו החיבורים הפירושים הנמצאים מימות רבינו הקדוש ועד עכשיו. עד שהיו כל הדינין נלמדין לקטן ולגדול (21) בדין כל מצוה ומצוה וכדין כל הדברים שתיקנו חכמים ונביאים. כללו של דבר כדי שלא יהא אדם צריך לחיבור אחר בעולם בדין מדיני ישראל אלא יהא חיבור זה מסכן לתורה שבעל פה כולה עם התקנות הסמנהות והגזירות שנעשו מימות משה רבינו ועד חבור הגמרא וכמו שפירשו (22) לנו הגאונים בכל חיבוריהם שחיברו אחר הגמרא. לפיכך קראתי שם חיבור זה **משנה תורה**. לפי שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואחר כך קורא בזה "יודע מסמו תורה שבעל פה כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם. וראיתי לחלק חיבור זה הלכות הלכות בכל ענין וענין. ואחלק ההלכות לפרקים שבאותו ענין. וכל פרק ופרק אחלק אותו להלכות קטנות כדי שיהיו סדורים (23) על פה. אלו ההלכות שבכל ענין וענין יש מהם הלכות שהם משפטי מצוה אחת בלבד. והיא המצוה שיש בה דברי קבלה הרבה והוא ענין בפני עצמו. ויש מהם הלכות שהם (24) מכוללים משפטי מצות הרבה אם יהיו אותן המצות כולם בענין אחד. מפני שחילוק חיבור זה לפי הענינים לא לפי מנין המצות כמו שיתבאר לקורא בו. ומנין מצות התורה הנוהגות לדורות שש מאות ושלש עשרה מצות. מהם (25) מצות עשה מאתים וארבעים ושמנה סימן להם מנין אבריו של אדם. ומהם מצות לא תעשה שלש מאות וששים וחמש סימן להם מנין ימי שנת החמה:

(26) (קונן לגרות ק"ב, לגרות כ"ד, תתון מכתב).

(12) ס' נפ"ג הרב
סמ' לב

ריש מס' אבות איתא לסדר המסורה ממשה קיבל תורה מסיני עד
לאנשי כנה"ג, ושמה בהמשך הפרקים נמשך הסדר עד לסוף תקופת
התנאים. ועי' רמב"ם בהקדמתו ליד החזקה שהמשיך בסדר המסורה
עד לרבינא ורב אשי — ארבעים דורות. ולא המשיך לכתוב הלאה.
ואילו במאירי ריש אבות כתב לסדר המסורה עד לימיו ממש. וצריך
להבין, מ"ט הפסיק הרמב"ם ברבינא ורב אשי, ולא המשיך בהיסטורי'
של מסורה עד לימיו ממש. ושמעתי בזה בשם הג"ר משה סאלאוויציק,
ז"ל, דהרמב"ם לא בא ליתן כאן פרטים של היסטורי' בעלמא, אלא
לפרט את בעלי המסורה — עפ"י דין, ואיתא בגמ' ב"מ (פו.) דרב אשי
ורבינא — סוף הוראה, שעפ"י דין הסתיימה התקופה של מסירת
התושבע"פ ברבינא ורב אשי. וטעמא דמילתא, דאף שבימי רבי כבר
נתחברה המשנה, מכ"מ לא היו מגידים את השיעור ברבים ללמד
לתלמידים — מתוך הכתב — עד לימי רב אשי ורבינא. וכל עוד
שדקדקו למסור (מדור לדור) את התושבע"פ — בצורה של לימוד בעל
פה, וכפי ההלכה הנדרשת מקרא (גטין ס:) דדברים שבע"פ אי אתה
רשאי לאמרן בכתב, היו גם המלמדים וגם התלמידים בכלל "חכמי
המסורה". אך לאחר שהנהיגו להגיד את השיעור בתושבע"פ מתוך
הכתב (הטקסט של המשנה), שוב אין עליהם החלות־שם הזה של
"חכמי המסורה".[1] ולזה נתכוונו בגמ' ב"מ הנ"ל באמרם, דרבינא ורב
אשי סוף הוראה, דליכא החלות־שם של הוראה על

(13) כ"מ תוס'
ס' כ"ה

(14) ריאוך
ש"ם

(15) ג"כ על התורה
פר' ואתחנן

והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך.
נראה דאינו ציווי על זכירת התורה, כענין
שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי
חייך, שכבר ע"ז הפירוש מחז"ל בתשובה דאבות
שזו היא לזכרה על שוכח דבר אחד מתשנתו.
ועיין במנהות דף נ"ט דעובר בלאו אם שכח,
אבל הכא ציווי ומ"ע על זה שיהיו תמיד על
לבבו ולא ישכחם. ועיין בח"י שמתרגם כתידין
על לוח לבבו, והיינו כנ"ל שיהיו כתובים
על לבבו תמיד ולא ישכחם. והנה בכתר ראש
מביא בשם אח"ז הגר"ח מוולאזין ח"ל בענין
בשוכח ד"א מתשנתו זה קאי על בראשונים
שלמדו בע"פ עכ"ל, והביאור בזה, דעיקר
לאחרה זו היא על תורה שבע"פ [שהיא
הנקראת משנה, לדאיתא בברכות דף כ' תורה
זה מקרא והמלוה זו משנה, לבהקדמת
הרמב"ם תורה זו תורה שבכתב והמלוה זו
פירושה וכו' ומלוה זו היא הנקראת תורה
שבע"פ, לכ"כ הרמב"ם פ"א מהל' שחיטה
ה"ל, לעיין במדוע בתלמוד ל"ש כגיד וז"ל
המשנה היא הנקראת תורה שבע"פ והיא

16 שם

יסוד כתורה שבעתיקו ממשה רבינו ע"ה עד
ימי רבינו הקדוש ע"ה עכ"ל] הנמסרת מדור
לדור, ועלה הוא דתנן דאם שכח ד"א מהקבלה
הנמסרת לו ה"ז מתחייב בנפשו, וחכו דתנן
ממשנתו, דהיינו תורה שבע"פ כנ"ל, אבל אהר
שכבר נחתם בתלמוד ונפסקה הקבלה של
תורה שבע"פ אים מפי אים, שוב אין זה
בכלל שוכח ד"א ממשנתו, דעיקר אזהרה זו
היא על המשנה המסורה בע"פ שלא תשכח.
ועפ"ז יש לפרש גם כאן דעיקר הציווי של
והיו הדברים האלה וגו' הוא על תורה שבע"פ
שלא תשכח ממנו, והיינו דכתיב אשר אנכי
מצוך וגו' דמצוה היינו תורה שבע"פ כנ"ל.
ועיין במ"ר פ' כי תשא ופן יסורו מלבבך
אלו תורה שבע"פ. והנה כתיב אח"כ ושננתם
לבניך, ופירש"י דהוא מלשון שינון וחידוד,
אולם בת"א מתרגם ותתינון לבניך, הרי
דמפרש לה בלשון משנה, וא"כ י"ל דהוא זה
ציווי על מסירת הקבלה לתלמידים שזו היא
המשנה, וחכו שדרשו בספרי לבניך אלו
התלמידים, דאין הכתוב מדבר כאן מדין חובת
כאב לבנו ללמדו תורה, רק מדין מסירת
הקבלה של תורה שבע"פ לתלמידים, שהרא
נמשכת מדור לדור, שע"ז הוא עיקר כך
פרשתא שהקבלה של תורה שבע"פ [שהיא
הנקראת מצוה כמבואר בהקדמת הרמב"ם]
תהא שמורה בלבבנו ומסורה לבנינו אחרינו,
[שוב מצאתי הדברים מפורשים בתנחומא
ר"פ נח דהכי קראי דוהיו הדברים האלה
וגו' ושננתם לבניך קיימי על תורה שבע"פ
ועיי"ש]. וכן בפ' ואתחנן לעיל כתיב ושמרתם
ועשיתם וגו', ובפירש"י שם ושמרתם זה
משנה, וי"ל ג"כ דהוא ציווי על שמירת המשנה
שלא תשכח, וחכו דמסיים אח"כ רק השמר
לך וגו' פן תשכח וגו' דיש גם ל"ת כ"ז,
והכתוב מסיים והודעתם לבניך ולבני בניך,
ולהד מ"ד בקידושין דף ל' הרי אין חיוב
כלל ללמד לבן בנו תורה, אלא הכתוב מדבר
הכא מדין חובת מסירת הקבלה מדור לדור.
ועיין בסה"מ להרמב"ן בסוף הספר במל"ת
ב' שם ודוק.

והנה בסוטה דף ל"ז איתא ברוך בכלל
ברוך בפרט וכו' ללמוד וללמד לשמור
ולעשות הרי אבבא, ואינו מבואר פירושו של
לשמור זה שהרחה עליו ברית מיוחדה מהו
זה, דאין לפרש דלשמור היינו מל"ת ולעשות
היינו מ"ע, דהרי מפורש שם דעל כל מצוה
וכרתו אלה האבבא בריתות בין על העשין
ובין על הלאוין, וכבר עמד ע"ז המהרש"א
בח"א שם ומסיק דלשמור היינו משנה
כדדרשינן בקידושין דף ל"ז אשר תשמרון זו
משנה עיי"ש בדבריו. ולפי דבריהם י"ל דהברית
של לשמור קאי על שמירת התורה שבע"פ שלא
תשכח מאתנו שזאת היא הנקראת משנה
כמו שהבאנו למעלה, וע"ז הוא שנכרתה
ברית מיוחדה על חובה זו של שמירת הקבלה
שהתקיים אצלנו, שהוא ציווי מיוחד ואינו
נכלל בכלל ללמוד וללמד שהוא על עצם לימוד
התורה בין שבכתב ובין שבע"פ, אבל על תורה
שבע"פ איכא ציווי מיוחד לשמור הקבלה
ולמסרה לדורות, וחכו לשמור שנכרת עלי
ברית במסויים, וכש"כ למעלה. שוב ראיתי
בירושלמי פאה פ"ב ה"ד כי עפ"י הדברים
האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל וכו'
אם שמרת מה שנפה וקיימת מה שנכתב
בתורה מקבל שכר וכו', ובניאור הגר"א שם
דמה שנפה צריך לשמור אותן שלא ישכח
אבל מה שנכתב א"ל לשמור אלא לקיים,
וזה מתאים לתש"כ.

5

1 אבל פחמת יורה דרכו כי המסיר לזרעו מחריו טיב לחרי שדרה כי
ראה ברוח סקדש שראו לא יצלח בזונים בחלב. ובזה לוט סומר
דברי המלמד שהוא על הכלל ודברי המסיר הוא על הפרט, כח חלה.
ועוד אמינא שבלא"ה בשהלהיי לון כאן חסם בכל ואפי' לזרעו של
המסיר, ואמינא הרי מעמי לסוכים שהמסיר דבר רק על עיקר שם העלם הסיון
בשעת לידה לו שעת המילה אבל לא על שם שהברך לשיטי הסם. חלה
שכיולא בזה ברז"ל הזיכרו על הזונות שהוא סכנה ואמרו בפסחים ק"ח ע"ב
כוס של ברכה לעובה מלברך ולרעה לוט מלברך, כן אני אומר בשם הזה
שהברך בו לברכה ניתן ולברכה מלברך שאם היה מזדמן לו להשה חבר שם
תביה כשם העלם שלו היה יכול לקחתה שבשם שהברך מלברך לעובה והרי
ים לו שם הדם אבל אם מזדמן לו אשה בשם אחיה כשם הראשון שלו אז
שם זה שניתן לברכה לוט מלברך לרעה ויטול לקחתה ולא יחיה לו שם
זה הראשון ולברכה ניתן שם זה ולא לקבלה. כח חלה. ושוד אמינא מסתברא
שכוונת המסיר לא היה על שם המתחדש דולחי לא ממיר טולה המסיר מיבמה
לטוק וביבמות ס"ו ע"ב ולא נעשה מקום כחיים לענין יבום מק"ו וכו' עד
דרכיה דרכי טעם וגו' ועיין בדף י"ז ע"ב בתוס' ד"ה אבל אחיו שלא
היה בשולמו וכו' ומעתה אני אומר כיולא בזה בעולת המסיר סיום יקח לוט
אבל ולאחר יהלה ויסתנה שמו בשם המיון ויגרם בזה אשתו לוט יהוה כל
יחיו לבכנה ולון זה דרכי טעם ולא נתיב שלום הא ולחי שלא היתה כוונת
המסיר אלא על שם העלם שהוא שם עריסה ולא על שם המתחדש. ומלבד
כל זה לפי מבחנך דולה מוהך להתחקן עם לורבא מרבנן ושומר מלוה הוא.
ומהני על דוב הבולה שלחת בחם לעשה האדון הוא פשוט שאלם ולון מובם
להמנע והוא נגד דברי חז"ל שלמדו כלולו כוסחה ומיימה לפני אדי ולהתחתן
עם לורבא מרבנן שאמו בשמו הם שולאים ולא תהא הורה שלימה שלנו כלולה
בעלמא. ולכן לדעתי יגמור מותך הסידוד הזה ויעשה מעשיו לשם שמים
דברי רבך הד"ם:

(18) רש"ש סנהדרין ב:ז

. וכתב בעל המאור ז"ל שמעתי מעשה חכם גדול מחכמי הדורים שלפניו
הראשונה נתן לן עובה בשקול הדעת. שברי כל ההלכות הפסוקים בידים לו מן הש"ם לו
מן הגמרות שאחר הש"ם. הנכך לא מפשחת הלחמה מובה בשקול הדעת. אלא כל
המובה בדבר מבחה הם עובים. ואני לון ראלה לי דברים הללו אלא כל מי שאין
מעוהו מתברות מן המשנה לו מן הש"ם מעשים בלי ספק לאו עובה בדבר מבחה הוא
אלא בשקול הדעה כענין הראה שובה דגמיל (דף כט:) דהוו קרו ליה עכברא דשביב
מדיני דאיפלגו ביה רבי ישמעאל ב"ל יוסי ורבי חייא אף כל כיולא בו שאין לברי מעוהו
מתחמה והש"ם שלו מעשים עובה בשקול הדעה הוא. ומה שפסקו הגאונים אחר
הקדמת הש"ם מדעה מכרעת ולא מהלכה ברורה ופסוקה מן הש"ם כפשוטן דעלמא הוי.
ומלן דעני ביה עני בשקול הדעת ולא בדבר מבחה. והרמב"ן כתב על דברי בעל
המאור דלחמה אמר הכתב שאם מעה בפסקי הגאונים שלא שמע דבריהם ולוט שמע היה
חוזר בו בלחמה ובבחור זהו עובה בדבר מבחה. וקרוב אני יומר שאפילו אם היה חולק
על פסק הגאון מעשה שנעלה לו לפי דעתו שלא כדעת הגאון ולא כפירחו גם זה עובה
בדבר מבחה. אלון לנו עתה לחלוק על דברי גאון מדלים דעתו לשרש הענין בדרך
אחר כדי שיסתגה הדין מדברי הגאון אם לא בקשית משרשמה. חלו דבר שאין שמע דבריהם וכשנאמר
עכ"ל. ואני אומר ולא כל מי שעשה בפסקי הגאונים ז"ל שלא שמע דבריהם וכשנאמר
לו פסק הגאונים ישרו בעיניו עובה בדבר מבחה הוא. ולא מבעיא עובה בפסקי הגאונים
אלא אפילו חכמים שבכל דור ודור שלאחריהם לאו בקולי הני בלגמא הן ואם פסק הדין שלא
כדבריהם וכשמע דבריהם ישרו בעיניו ודאה שעשה עובה בדבר מבחה הוא ואחר. אבל
אם לא ישרו בעיניו דבריהם ומבינא לחוות לדבריו המקבלים לאחר חדו. ישתה בחרו
כשמעל בחרו. אין לך אלא שופט אחר יהיה בימים ההם וימל לאחור דבריהם בי כל
הדברים אלוים מבוארים בש"ם אבל רב אחי ורבינא אדם יכול לאחור ולבטל לפעלו
לחלוק על דברי הגאונים ויעיש דמ"ל ירב אחא לרב אשי אמר אמרתי אלא לא בחבמה ולא בגמרא
קבלי הני בלגמא אין כלומר אם הדשו דבר מדעתו אלא נמלא לא בחבמה ולא בגמרא
הדין שלא יהא דבריו ופסק בענין אחר וכשמע הדברים ישרו בעיניו כעובה בדבר מבחה
הוי ראחר. אבל הדיין הראה בפיסת שם לחלוק על דבריהם [ע] דאמוראים אחרונים
פעמים חולקין על הראשונים והדבה אם הופסק דברי הראשונים עיקר כיון שדעו אבדה
הראשונים וסברתם הכריעו בין אלו הסברות ומתרו על עיקרו של דבר וכיולא בזה [ה] מלינו
אין לחדין הלכה מפי הש"ם אלא מדברי האחרונים אלו לחדין פסקי הלכות. אע"פ
שהגאונים היו גדולים יותר מהאחרונים

19 אמת לעיקר לא בהלמוד

והנה בחמורה דף ט"ז ע"א] איתא
בזה"ל: בשעה שנפטר משה רבינו לגן עדן
א"ל ליהושע שאל ממני כל ספיקות שיש לך
א"ל רבי כלום הנחתיך שעה אחת והלכתי
למקום אחר לא כך כתבת בי ומשרתו יהושע
בן נון נער לא ימיש מתוך האהל מיד חשש
כחו של יהושע ונשתכחו ממנו ג' הלכות
ונולדו לו ז' מאות ספיקות ועמדו כל ישראל
להרגו אמר לו הקב"ה לומר לך אי אפשר
וכו'. ויש להבין, הא לכאורה יהושע צדק
בדבריו, ואילו היה יהושע אומר למשה —
תלמידך אני, ומימיך אני שותה, אמור נא לי
מה שאני חסר, מה באמת היה משה אומר
ליהושע — הא כבר מסר לו את כל התורה
כולה?

אמנם נראה שאף שיהושע למד את כל
התורה מפי משה, מכל מקום כלל אחד
בהלכה לא למד ממנו, והיינו הכלל שמסרו
לנו חז"ל [שבת דף קי"ב ע"ב]: אם
הראשונים בני מלאכים אנו בני אנשים ואם
הראשונים בני אנשים אנו כחמורים וכו'.
והיינו שכאן היה משה מלמדו הכלל הגדול
של חתימת התקופות, ועכשיו כשהגיע זמנו
של משה ליפטר לגן עדן נגמרה תקופת
"משה קיבל תורה מסיני" ומתחילה תקופת
"ונתנה ליהושע", והרי זה כבר תקופה
חדשה וכבר חל הכלל של אם הראשונים בני
מלאכים וכו'. וכדי להמחיש ולהדגיש לו

הלימוד הזה, נשתכחו ממנו שלש מאות הלכות ונולדו לו שבע מאות ספקות, וכשביקש להחזירם אמר לו הקב"ה: לומר לך אי אפשר, כלומר עכשיו שנחתמה חקופת משה שוב תורה לאו בשמים היא ושוב אין אני יכול למסור לך ההלכות כל זמן שאתה מבקש, והיינו שמשה היה יכול לומר עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם, אבל יהושע כבר אינו יכול לעשות כן, והרי שוב אין הוא במדרגתו של משה.

והנה הכלל הזה של אם הראשונים בני מלאכים וכו' אין הוא מליצה בעלמא, אלא כל יסודות פסיקת ההלכה נבנים עליו, והיינו שבכל פעם שהגמרא מקשה על א"זה אמורא מכח איזה ברייתא — זהו רק משום הכלל הזה של אם הראשונים וכו', והיינו שכשנחתמה איזו התקופה שוב אי אפשר לבעלי התקופה הבאה לאחר מכאן לחלוק עליהם — כי הרי הם במדרגה פחותה מהם. וחילוק התקופות נעשה על ידי גדול התקופה שחי בסוף התקופה ואסף וקיבץ את כל ההלכות שנתחדשו ונאמרו בתקופה ההיא, וזה מה שמוסר לנו התנא בריש אבות, שישנה תקופת משה, ויהושע, וזקנים, ונביאים ואנשי כנסת הגדולה, ואח"כ ישנה תקופת תנאים ואמוראים וגאונים וראשונים ואחרונים עד חתימת השולחן ערוך. כי קיבוץ ההלכות מורה על סוף התקופה, ולכן גמר תקופת משה הוא עם חתימת החומש, ותקופת יהושע נגמרת עם ספר יהושע[6],

ותקופת הזקנים, שהם השופטים[7], נגמ עם ספר שופטים, ולכן כתב שמואל ספר לבד ולא חיברו עם ספר שמואל, שזהו הוא כבר תקופת הנביאים, וכן הלאה. ובנקודה זו טעה יהושע, כי הוא סבר שמכיון שהוא לא מש מאהלו של משה ולמד ממנו על התורה א"כ שוב אין חילוק בינו לבין משה, ולכן חשב שאין לו שוב מה לשמוע ממשה, ולכן נשתכחו ממנו ההלכות, וכשבא להחזירם אמר לו הקב"ה: לומר לך אי אפשר, כלומר, כבר נגמרה התקופה הזאת של "עמדו ואשמעה", שוב אין לך ברירה אחרת אלא לצאת ולטורדן במלחמה[8], ודו"ק היטב בכל זה.

(21) נפ"ל הכל
ע"מ מ"מ

ושמעתי מרבנו, ז"ל, בלמדנו מס' סנהדרין בישיבה דמאי דאזלינן בתר רובא לפסוק כב"ה נגד ב"ש למרות מה שב"ש הוו מחדדי טפי (יבמות יד.), הני מילי כשהחכמים בעלי המחלוקת שייכים לכל הפחות לאותו הסוג בלימוד. אבל כשאינם מאותה הליג"ע בכלל, בכה"ג לא שייך לומר דניזל בתר רובא להכריע כהחלשים והגרועים נגד המופלא והמצויין. [עי' ספר החינוך (מצוה ע"ח) ומנח"ח שמה. (ד"ע).] ובתורת משל אמר בזה"ל (ביידיש), שאם יגיד זקנו הג"ר חיים, ז"ל, את דעתו באיזה ענין בהלכה, וכל חברי הסתדרות הרבנים יחוו את דעתם לנגדו, בודאי לא שייך לומר בכה"ג דאזלינן בתר רובא. עכ"ד.[13]

[ואולי יש להבין דבר זה עפ"י ההקדמות הנ"ל, דאם אין שני בעלי המחלוקת באותה הדרגה (עפ"י־דין) של החלות־שם "בעלי־מסורה", אסור לזה הגרוע לחוות דעתו ולחלוק על זה שדרגתו יותר גבוהה, שהרי בעימות נגדו, איננו בכלל בבחינת אחד מבעלי המסורה. וכמשנ"ת לעיל בגדר הענין דרבינא ורב אשי סוף הוראה.]